

WKŁAD OJCA FELIKSA W. BEDNARSKIEGO W ROZWÓJ BADAŃ NAUKOWYCH NAD KATOLICKĄ MYŚLĄ O WYCHOWANIU FIZYCZNYM (GŁOSA HISTORYCZNA)

I

Bohater naszej glosy o. prof. dr hab. Feliks Wojciech Bednarski, dominikanin, 93-letni, emerytowany pracownik naukowy Uniwersytetu św. Tomasza (Angelicum) w Rzymie, jest dziś jednym z najbardziej znanych polskich uczonych, przedstawicieli chrześcijańskiej myśli w świecie¹. Zastąpił on w nauce m.in. z gruntownych badań nad myślą św. Tomasza z Akwinu, zwłaszcza w zakresie jego antropologii i etyki. Kontynuował w ten sposób dziedzictwo wielkiego polskiego tomisty, moralisty i pisarza, o. J. Woronieckiego (1878-1949)².

Mało albo wcale dotąd nieznanne, pomimo upływu ponad czterdziestu lat, są dokonania o. F. W. Bednarskiego w zakresie rozwoju katolickiej myśli społecznej, dotyczącej teorii wychowania fizycznego w XX stuleciu. Wprawdzie w kraju, w latach międzywojennych, odnotowane zostały przykłady teoretycznego i praktycznego wkładu niektórych księży Kościoła rzymskokatoli-

1. Posłowie od wydawcy krajowego do książki F. W. Bednarskiego, *Wychowanie młodzieży dorastającej*, Oficyna Wydawnicza „NAVO”, Warszawa 2000, s. 274. Por. F.W. Bednarski, *Miłość narzeczńska i małżeńska w świetle filozofii św. Tomasza z Akwinu*, Katolicki Ośrodek Wydawniczy „VERITAS”, Londyn 1958; *Doctrina S. Thomae Ag. De propassionibus Christi*, Roma 1954; *Przedmiot etyki w świetle zasad św. Tomasza z Akwinu*, Katolicki Uniwersytet Lubelski, Lublin 1956; *Egzystencjonalny charakter norm etycznych*, Rzym 1962; *Sport i wychowanie fizyczne w świetle etyki św. Tomasza z Akwinu*, Katolicki Ośrodek Wydawniczy „Veritas”, Londyn 1962; *Wstęp do teologii kultury*, „Biuletyn Towarzystwa Przyjaciół Teologii i Filozofii Chrześcijańskiej” 1972-1973, Roma 1974; *Wychowanie ludzkich popędów i woli*, Wydawnictwo Instytutu Teologicznego Księża Misjonarzy, Kraków 2001.

2. Słowo wstępne Karola Kardynała Wojtyły, Metropolity krakowskiego z 3 kwietnia 1976 r. do wydanej w Polsce monografii F. W. Bednarskiego, *Wychowanie młodzieży dorastającej*, op. cit., s. 7. Por. prace J. Woronieckiego, *Katolicka etyka wychowania*, Wydawnictwo Mariackie, tom II, Kraków 1948; *Nawyk czy sprawność*, (w:) *Wychowanie człowieka*, Kraków 1967; *Wychowanie człowieka*, Znak, Kraków 1961; *Katolicka etyka wychowawcza*, Wyd. KUL, Lublin 1986.

ckiego w ewolucję wychowania fizycznego³, jednak w latach po II wojnie światowej, na emigracji (do 1989 r.), nie można było nie zauważyć roli, jaką odgrywał w tym względzie o. F.W. Bednarski⁴.

O zainteresowaniach kulturą fizyczną pierwszych papieży ery nowożytnej (do 1939 r.), poczynając od Leona XIII (wypoczynkiem po pracy), Piusa X (sportem w kontekście kontaktów z baronem Pierre de Coubertinem) oraz Piusa XI (encyklika *Divin Illius Magistri* z 1929 r. i liczne enuncjacje bpa Rzymu na temat wychowania fizycznego i sportu), pisał obszernie w swoich pracach⁵ pierwszy autor niniejszego szkicu. Nieobce były mu również poglądy późniejszych sterników Kościoła powszechnego (Piusa XII, Jana XXIII, Pawła VI i Jana Pawła II) na społeczną rolę sportu i wychowania fizycznego⁶.

Stąd też naturalną rzeczą, w badaniach nad rolą kultury fizycznej w nauce społecznej Kościoła rzymskokatolickiego (od czasów nowożytnych po XX wiek⁷), było dostrzeżenie (także w historiografii II połowy ubiegłego stule-

3. Zob. prace naukowe: M. Ponczek, *Ksiądz Walerian Adamski - pionier i teoretyk chrześcijańskiego nurtu kultury fizycznej w II Rzeczypospolitej*, (w:) M. Barlak, Z. Dziubiński (red.), *Kościół a sport*, SALOS RP, Warszawa 1995, s. 261-268; *Ksiądz Leopold Bilko - kapłan oraz organizator katolickiego ruchu młodzieżowego i sportowego w II Rzeczypospolitej*, (w:) Z. Dziubiński (red.), *Sacrum a sport*, SALOS RP, Warszawa 1996, s. 133-142; *Kultura fizyczna w polskich katolickich organizacjach młodzieżowych II Rzeczypospolitej*, Wydawnictwo AWF w Katowicach, Katowice 1997, s. 139-151.

4. Por. M. Ponczek, *Kultura fizyczna a Kościół rzymskokatolicki w Polsce po II wojnie światowej 1945-2000*, Wydawnictwo AWF w Katowicach, Katowice 2003, s. 187.

5. Zob. M. Ponczek i jego opracowania dotyczące treści moralnych i teologicznych w katolickim nurcie kultury fizycznej w II Rzeczypospolitej (zarys problematyki), (w:) Z. Dziubiński (red.), *Teologia i filozofia sportu. Z okazji VIII Europejskich Igrzysk Młodzieży Salezjańskiej Warszawa 30.04 – 4.05.1997*, SALOS RP, Warszawa 1997, s. 259-268; *Sport, wychowanie fizyczne i kultura fizyczna – w myśli społecznej papieżstwa XX wieku*, (w:) *Telesnevychova a sport v kulture spolocnosti. Monograficky zbornik prac*, Universita Komenskeho, Fakulta Telesna Vychovy a Sportu, Bratislava 2003, s. 149-155.

6. Por. artykuły i prace M. Ponczka: *Kościół powszechny w XX w. wobec sportu i idei igrzysk olimpijskich (ze szczególnym uwzględnieniem poglądów papieży)*, (w:) J. Lipiec (red.), *Logos i etos polskiego olimpizmu. W 100-lecie MKOl. i 75-lecie PKOl.*, Kraków 1994, s. 199-201, *Episkopat Polski wobec sportu i turystyki w latach dziewięćdziesiątych XX wieku*, (w:) Z. Dziubiński (red.), *Sport na przełomie tysiącleci: szanse i nadzieje*, SALOS RP, Warszawa 2000, s. 78-86; *Aktywność działania w turystyce w świetle najnowszych dokumentów Episkopatu Polski i wybranych encyklik oraz innych enuncjacji papieskich (do 2001 roku)*, (w:) Z. Dziubiński (red.), *Antropologia sportu*, SALOS RP, Warszawa 2003, s. 397-402; *Refleksje na temat enuncjacji pielgrzymkowych o sporcie i turystyce Jana Pawła II w latach 1999-2000*, (w:) A. Nowakowski (red.), *Szkice z dziejów kultury fizycznej na Górnym Śląsku, Zagłębia i Podbeskidziu*, Katowice-Wadowice 2001, 8-11; *Ewolucja w poglądach i praktyce Kościoła katolickiego wobec problemów kultury fizycznej*, *Prace Naukowe WSP w Częstochowie*, Seria: Kultura Fizyczna, z. IV, (2004), s. 41-57; *Sport, wychowanie fizyczne i kultura fizyczna – w myśli papieżstwa...*, op. cit.

7. Zob. artykuły M. Ponczek, *Stosunek Kościoła powszechnego do kultury fizycznej w skali powszechnej i polskiej (do 1999 r.)*, „Zeszyty Metodyczno-Naukowe AWF”, Katowice 2001,

cia) dorobku ks. Feliksa Wojciecha Bednarskiego i jego wkładu w rozwój polskiej, dwudziestowiecznej myśli o szeroko pojętym wychowaniu fizycznym.

II

O. F. W. Bednarski w rozdziale II swojego dzieła (*Sport i wychowanie fizyczne w świetle etyki św. Tomasza z Akwinu*), zatytułowanym *Pojęcie i cele sportu oraz wychowania fizycznego*⁸, powołuje się na Akwinatę, cytując jego stwierdzenie, iż „(...) gra człowieka, który dzięki wewnętrznej karności umie grać jak należy, różni się od gry człowieka niezdyscyplinowanego, który na skutek karności nie potrafi także w grze (a jest nią sport – dopełnienie autora niniejszego artykułu) być panem siebie”⁹. Wynika z tego, że św. Tomasz z Akwinu uważał dawną antyczną agonistykę oraz wszelką aktywność cielesną człowieka (eutrapelię), za cnotę i sztukę. Przejawem eutrapelii miały być m.in. gry i zabawy ruchowe. Stanowiły one ważny element organizacji czasu wolnego (miały stanowić energię życiową, podtrzymywać radość i dobry nastrój duchowy, pogłębiać roztropność oraz umiarkowanie w walce z popędami i wszelkimi wadami)¹⁰.

Ksiądz Bednarski pisał dalej m.in., że „(...) wychowanie fizyczne jest ściśle związane z kulturą fizyczną czyli zespołem sprawności zdobytych pracą człowieka, przez właściwe opanowanie ciała, celem jego udoskonalenia. Mówiąc o sprawnościach, miał zapewne na myśli wszelki przymiot, dzięki któremu coś jest dobrze przysposobione do swej natury lub do swego działania”¹¹.

Z przytoczonego fragmentu omawianej rozprawy wynika, iż ks. Bednarski łączył wyraźnie kulturę fizyczną z pracą czy działalnością ludzką, zmierzającą m.in. do kształtowania człowieka w wymiarze cielesnym. Ciało bowiem i dusza, według Akwinaty, stanowiły psychofizyczną jedność (dusza była formą ciała, a ciało kategorią mnogości)¹².

Należy zgodzić się z opinią Z. Dziubińskiego, który pisząc¹³ o znaczeniu

s. 47-65; *Ewolucja w poglądach i praktyce Kościoła katolickiego wobec problemów kultury fizycznej*, Prace Naukowe WSP w Częstochowie. Seria: Kultura Fizyczna, z. IV (2001), s. 42-57

8. F. W. Bednarski, op. cit., s. 17-28.

9. Cyt. za: F. W. Bednarski, op., cit., s. 18.

10. Por. M. Ponczek, *Kultura fizyczna w polskich katolickich organizacjach młodzieżowych...*, s. 16 (rozdział I, *Ewolucja w poglądach i praktyce Kościoła katolickiego wobec problemów kultury fizycznej*).

11. F. W. Bednarski, op. cit., s. 24.

12. W. Tatariewicz, *Historia filozofii*, t. I, *Filozofia starożytna i średniowieczna*, Warszawa 1958, s. 273-276 i M. Ponczek, *Kultura fizyczna w polskich katolickich organizacjach...*, s. 16.

13. Z. Dziubiński, *Kultura fizyczna w wyższych seminariach duchownych Kościoła katolickiego w Polsce*, Wydawnictwo Akademii Polonijnej w Częstochowie, Częstochowa 2004, s. 87, 93 i 97.

analizowanej książki o. Bednarskiego zauważył, że przebywający wówczas w Rzymie autor cytowanego dzieła, przedstawił m.in. personalistyczną koncepcję cielesności człowieka, „(...) wkomponowaną w strukturę osobowego bytu, stanowiąc wspólnie z metamorfozą duszy, jego naturalne złożenie”¹⁴

W sporcie, według Bednarskiego, popęd do walki mobilizował uczucia ambicji, co nie znaczy, że „(...) sport był tylko krwawą czy szkodliwą dla kogokolwiek grą i to grą uczuciową (...); sport był więc grą dla nikogo nieszkodliwą, ale pożyteczną i prowadzoną podług godziwych zasad walki o jak najlepsze wyniki cielesnego i duchownego usprawnienia biorących w nich udział i wzajemnością życzliwych sobie ludzi” O. Bednarski widział zatem w sporcie szlachetną rywalizację osób dobrych i moralnych. Dlatego też w dalszej części swojego dzieła, podając chrześcijańskie zasady wychowania fizycznego¹⁵ (zwłaszcza w rozdziale *Wychowanie fizyczne a życie nadprzyrodzone*)¹⁶, podjął rozważania na temat możliwości i warunków kształtowania się kultury fizycznej¹⁷ Pisał o kulturze fizycznej w kontekście cnót kardynalnych (roztropności, sprawiedliwości, męstwie oraz umiarkowaniu w wychowaniu fizycznym¹⁸ oraz kulturze fizycznej jako sprawności moralnej”¹⁹

Jednym z najbardziej interesujących historyka kultury fizycznej rozdziałów i fragmentów cytowanej rozprawy o. F. W. Bednarskiego jest czwarta część tego opracowania, zatytułowana *Konieczność kultury fizycznej*²⁰. Autor stwierdza w niej wprost, że św. Tomasz z Akwinu uznawał potrzebę kultury fizycznej²¹ Głównym jej zadaniem było „(...) opanowanie ciała przez usprawnienie. Tak więc kultura fizyczna była w znacznej mierze konieczna do pogłębienia kultury moralnej, na której opierało się najwyższe szczęście ziemskie”²².

Wynika więc z tego konkluzja, że kultura fizyczna pozostawała w warunkach zastanych przez człowieka. Była kategorią historyczną i etyczną, a co za tym idzie, cywilizacyjną (dla każdej epoki w dziejach ludzkości). W szeroko pojmowanym wychowaniu fizycznym bowiem (jak twierdzi o. Bednarski), należy także uwzględnić „użyteczność poszczególnych ćwiczeń dla fizycznego i duchowego dobra jednostek czy społeczeństwa oraz piękna samego ciała, jego ruchu i warunków ćwiczeń”²³ Autorowi tego szkicu bliska pozostaje również jedność trzech form rozwiniętych w starożytności

14. Cyt. za ibidem, s. 87.

15. F. W. Bednarski, op. cit., s. 44-50.

16. Ibidem, s. 51-59.

17. Ibidem, s. 29-35.

18. Ibidem, s. 60-66.

19. Ibidem, s. 93-103.

20. Ibidem, s. 36-43.

21. Ibidem, s. 7- 38.

22. Cyt. za: ibidem, s. 42.

23. Cyt. za: ibidem, 46.

greckiej, znanej w nauce jako kalokagatia (piękno fizyczne i duchowo-intelektualne oraz doskonałość wewnętrzna i moralna)²⁴.

W końcowych partiach dzieła o. F. W. Bednarskiego o sporcie i wychowaniu fizycznym odnajdujemy próbę definicji kultury fizycznej. Według katolickiego uczonego „(...) polega na opanowaniu ciała i popędu dla przyjemności związanych z takimi jego czynnościami, które służą do odprężenia nerwowego i wzmocnienia sił; nie może to ulegać żadnej wątpliwości; tak pojęta kultura ciała, jest jedną z obyczajowych cnót, równie konieczną, jak pilność, skromność, wstrzemięźliwość (...)”²⁵ Pogłębiającą definicję kultury fizycznej w ujęciu personalistycznym odnajdujemy w kolejnej monografii F. W. Bednarskiego *Wychowanie młodzieży dorastającej* z 2000 r.²⁶ Autor pisze tam, że „kulturą fizyczną nazywamy zespół takich sprawności jak zdrowie, zwinność, siła i piękność ciała, wytworzonych współpracą ludzi z naturą - celem udoskonalenia tegoż ciała”²⁷ Rozważania wspomnianego autora o kulturze fizycznej kończy cytat z enuncjacji papieża Piusa XII, dotyczącej wychowania fizycznego „(...) wychowanie sportowe będzie kształtowało u młodzieży cnoty, właściwe wysiłkowi sportowemu; m.in. są to: prawość, która wzbrania uciekać się do wybiegów, zaufanie i posłuszeństwo - dla roztropnych zarządzeń kierownika zespołu, duch wyrzeczenia, gdy należy zejść osobiście raczej w cień dla dobra własnych barw, wierność własnym zobowiązaniom,

24. Por. J. Lipiec, *Kalokagatia. Szkice z filozofii sportu*, PWN, Warszawa-Kraków 1988, s. 159-162 i rozważania na temat „Kalos Kagathos” Por. J. Kosiewicz, *Kultura fizyczna i sport w perspektywie filozofii. Studia i monografie AWF Józefa Piłsudskiego w Warszawie*, Warszawa 2000, s. 117-124 (część dotycząca uniwersaliów sportu) oraz praca M. Mylika, *Filozoficzne podstawy sportu. Podręcznik Ruchu Parafialnego*, Wydawnictwo Kolegium Pijarów, Warszawa 1997, s. 27-50 (część książki o filozoficznym ujęciu sportu). O eutrapelii św. Tomasza z Akwinu pisał wcześniej (w latach 70-tych XX w. – w języku włoskim) o. F. W. Bednarski: *Le Finalita e la necessita dell'educazione fisica*, „Agape” 1970, nr 12, s. 158-164 (*wychowanie fizyczne, sport*); *Le`educazione fisica come arte*, „Agape” 1970, nr 13, s. 19-26 (*wychowanie fizyczne, sztuka*); *Le`educazione fisica elevata all`ardine soprannaturale*, „Agape” 1971, nr 13, s. 102-106 (*wychowanie fizyczne, sport*); *Il contributo dello sport o degli elercisi ginici all`educazione della predenza*, „Agape” 1971, nr 13, s. 145-151 (*wychowanie fizyczne, roztropność, wychowanie*); *La giustizia nello sport*, „Agape” 1971, nr 13, s. 181-184 (*sprawiedliwość, sport*); *L`educazione alla fortezza attraverso l`educazione fisica*, „Agape” 1971, nr 13, s. 224-228 (*wychowanie fizyczne, sport, męstwo, wychowanie dla męstwa*); *La regole della temperauza nello, educazione fizica*, „Agape” 1972, nr 14, s. 79-82 (*m.in. wychowanie fizyczne*); *Moralita del piacere esercizi di educazione fisica*, „Agape” 1972, nr 16, s. 157-161 (*sport, wychowanie fizyczne, przyjaźń, moralność, przyjemność*); *La cultura fizica come ogetto dell eutrapelia*, „Agape” (*kultura fizyczna, eutrapelia, rozrywka*).

25. Por. też *Eutrapelia*, hasło w *Powszechnej Encyklopedii Filozofii*, t. III E-Gn, Lublin 2002, s. 325-326.

26. F. W. Bednarski, *Wychowanie młodzieży dorastającej. Słowo wstępne Kardynał Karol Wojtyła*, Oficyna Wydawnicza „Novo”, (Drukarnia Wydawnicza Ojców Franciszkanów w Niepokalanowie), Warszawa 2000, s 276.

27 Cyt. za: ibidem, s. 95.

skromność w zwycięstwach, wspaniałomyślność względem zwyciężonych, pogoda w zmiennym szczęściu, cierpliwość dla publiczności oraz czystość i powściągliwość (...)"²⁸.

W wypowiedzi jednego z poprzedników Jana Pawła II na Stolicy Piotrowej ogniskują się również późniejsze intencje papieża Polaka. On to do Międzynarodowego Komitetu Olimpijskiego (27 maja 1982 r.) powiedział, iż „(...) Kościół uznaje sport za bardzo ważny czynnik wychowania moralnego i społecznego, tak na płaszczyźnie osobowej, jak i narodowej i międzynarodowej”²⁹

W kolejnym rozdziale omawianego dzieła *Wychowanie młodzieży dorastającej* mowa jest m.in. o wychowaniu społecznym i narodowym³⁰ oraz edukacji harcerskiej³¹. Edukacja harcerska według o. Bednarskiego zasadza się na wartości wychowawczej, opartej na harmonijnym współżyciu z naturą, systemie zastępowych, zdobywaniu sprawności (m.in. krajoznawczych, technicznych, lotniczych, artystycznych i sportowych)³².

W innej, niezbyt znanej w kręgach kultury fizycznej rozprawie naukowej *Wychowanie ludzkich popędów i woli* z 2001 r., o. Bednarski poświęca część uwagi treningowi³³. Twierdzi mianowicie, że jest on konieczny nie tylko w sporcie, „(...)”, ale i w wychowaniu charakteru, a zwłaszcza tych składowych władz psychicznych, jakimi są dwa zasadnicze popędy: pożądawczy i zdobywczy (w swych najrozmaitszych postaciach)³⁴. Wynika z tego, że o. Bednarski nawiązuje wyraźnie do swej tomistycznej i personalistycznej koncepcji sportu (widzianego jako forma szeroko pojmowanej kultury fizycznej) - na co wskazywał już wcześniej, w analizowanej rozprawie z 1962 r.³⁵

28. Cyt. za: F. W. Bednarski, *Wychowanie młodzieży ...*, s. 109. Por. B. M. Przybylski, *Pius XII o religijno-moralnej formacji młodzieży*, „Ateneum Kapłańskie” 1958, nr 50, s. 235-247 oraz S. Wyszyński, *List pasterski do rodziców katolickich 5. X. 1950 r.*, (w:) *Stefan Kardynał Wyszyński Prymas Polski. Nauczanie społeczne 1946-1981*, Ośrodek Dokumentacji i Studiów Społecznych. „(...) Dziecko Boże ma prawo takiego wychowania, by je uzdolniono do zadań doczesnych i do zjednoczenia w przyjaźni z Ojcem niebieskim; jest to więc wychowanie wszechstronne, zarówno fizyczne jak i duchowe, rodzinne i narodowe, umysłowe, osobiste, społeczne, gospodarcze (...)"

29. Cyt. za: *Papież Jan Paweł II do członków Międzynarodowego Komitetu Olimpijskiego, 27 maja 1982 r.*, „Nasz Dziennik” 1998, nr 201 z 25 września, s. 70-122; M. Ponczek, *Kultura fizyczna w dokumentach papieskich i Episkopatu Polski w pierwszym dziesięcioleciu III Rzeczypospolitej. Materiały źródłowe dla studentów szkół wyższych. Przypisy i komentarz historyczny oraz dobór dokumentów*, Wydawnictwa Politechniki Częstochowskiej, Częstochowa 2002, s. 12.

30. F. W. Bednarski, *Wychowanie młodzieży...*, s. 225-242.

31. Ibidem, s. 253-272.

32. Ibidem, s. 268-270.

33. F. W. Bednarski, *Wychowanie ludzkich popędów i woli*, Wydawnictwo Instytutu Teologicznego Księży Misjonarzy, Kraków 2001, s. 89-94.

34. Ibidem, s. 89.

35. Por. F. W. Bednarski, *Sport i wychowanie fizyczne...*, s. 29-43 i do 92, zob. rozdziały:

Podsumowując wkład o. F. W. Bednarskiego w rozwój badań naukowych nad katolicką myślą o wychowaniu fizycznym (czy szerzej, kulturę fizyczną) stwierdzić należy, iż z punktu widzenia komentarza czy glosy historycznej, jest on pionierski oraz niepodważalny w skali polskiej, a nawet powszechnej. Kiedy bowiem o. prof. i dominikanin z Rzymu już w latach 60-tych ubiegłego stulecia pisał na temat neotomistycznych fascynacji sportem i całą sferą kultury fizycznej, to dopiero w latach 80-tych i 90-tych tego wieku, doczekano się w nauce polskiej pewnych prób zasygnalizowania tego problemu (w kontekście rozważań filozoficznych i historycznych – na gruncie nauk kultury fizycznej)³⁶. Widziano tu ten problem również w naukach teologicznych (S. Kowalczyk, J. Nowacki, M. Mylik)³⁷

Ostatnio w warszawskim Uniwersytecie Kardynała Stefana Wyszyńskiego podobnymi tematami badawczymi (jako promotorzy prac promocyjnych, głównie magisterskich) zajmowali się m.in. ks. prof. dr hab. M. Graczyk, ks. prof. dr hab. I. Mroczkowski i ks. prof. dr hab. H. Skorowski³⁸.

Widać więc wyraźnie, że dzieła naukowe ks. prof. F. W. Bednarskiego sprzed prawie pół wieku i obecnie (najnowsze monografie z 2000 i 2001 r.) wpłynęły stymulująco na pobudzenie inicjatywy badawczej dotyczącej rozwoju polskiej, katolickiej myśli o wychowaniu fizycznym, czy też szerzej, o kulturze fizycznej.

Tak więc trudno dostępne, ale coraz bardziej widoczne w nauce rozprawy o. F. W. Bednarskiego, w większym niż dotychczas stopniu pobudzają ludzi nauki świeckiej i konfesyjnej do refleksji nad rolą i znaczeniem wychowania fizycznego czy też sportu w naukach o kulturze fizycznej i w nauce społecznej Kościoła rzymskokatolickiego.

Możliwość i warunki kultury fizycznej oraz Konieczność kultury fizycznej i Kultura fizyczna a sprawność kardynalna.

36. Por. cytowane prace naukowe Z. Dziubińskiego, M. Ponczka oraz J. Kosiewicza (*Bóg, cielesność, miłość*, Warszawa 1998; *Bóg, cielesność, przemoc*, Warszawa 1997; *Myśl wczesno-katolicka i katolicka wobec ciała*, Warszawa 1998).

37. Zob. ks. S. Kowalczyk, *Elementy filozofii i teologii sportu*, Wydawnictwo Towarzystwa Naukowego KUL, Lublin 2002; Por. też. J. Nowacki, *Sport jako czynnik wychowania moralnego w świetle dokumentów Kościoła (1905-1980)*, Wydawnictwo KUL, Lublin 1981. Problem ten częściowo zaanonsowany został już wcześniej w pracy Z. Kozubskiego, *Sport i tańce w świetle nauki katolickiej*, Warszawa 1934; Zob. M. Mylik, *Tomistyczna wizja sportu*, „Chrześcijanin w świecie” 1995, nr 1 i T. Kania, *Wychowawcze zadania sportu jako problem duszpasterski*, „Ateneum Kapłańskie” 1958, nr 57

38. Por. M. Wikowicz, *Idea olimpizmu a oblicze współczesnego sportu*, praca magisterska, promotor ks. prof. dr hab. Henryk Skorowski (Warszawa 1993); S. Detmer, *Moralne wartości sportu w publikacjach ojca Feliksa Wojciecha Bednarskiego OP*, praca magisterska, promotor ks. prof. dr hab. Ireneusz Mroczkowski (Warszawa 1998). M. Denkowicz SDB, *Rola sportu w dziele wychowania człowieka w świetle wybranych pism barona Pierre'a de Coubertina: próba oceny*, praca magisterska, promotor ks. prof. dr hab. Marian Graczyk (Warszawa 2002).